

МОНСТРИ СЕРЕД НАС: ЦИКЛ «ШКОЛА МОНСТРІВ» (MONSTER HIGH) ЛІЗЗІ ХАРРИСОН ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ЮНАЦТВА

У статті йдеться про феномен циклу «Школа монстрів» Ліззі Харрісон у сучасній літературі для юнацтва. Цей цикл було свідомо створено як засіб популяризації товарів та ляльок бренду «Школа монстрів». Попри те, що цикл має багато типових ознак масової літератури для юнацтва, він не позбавлений певних оригінальних рис. До них слід віднести цікаву гру з власними іменами, яка призводить до утворення багатьох інтертекстуальних зв'язків, настанову на іронію та використання оригінальної метафоричної мови.

Ключові слова: масова література, література для юнацтва, інтертекстуальні зв'язки, іронія.

В статье идет речь о феномене цикла «Школа монстров» Лиззи Харрисон в современной литературе для юношества. Этот цикл осознанно создавался как способ популяризации товаров и кукол бренда «Школа монстров». Несмотря на то, что цикл имеет много черт, типичных для массовой литературы, для него характерны определенные оригинальные особенности. К ним следует отнести интересную игру с именами собственными, результатом которой становится установление множества интертекстуальных связей, установка на иронию и использование оригинального метафорического языка.

Ключевые слова: массовая литература, литература для юношества, интертекстуальные связи, ирония.

The article deals with the phenomenon of the series Monster High written by Lizzi Harrison in the contemporary literature for young adults. The series was consciously created to promote the new line of clothes, accessories and dolls titled Monster High. In spite of the fact that the books of the series have a lot of the features typical of mass literature, they still own certain positive qualities. They are the play with personal names which leads to the creation of intertextual relations, the use of irony and highly metaphorical original language.

Key words: mass literature, literature for young adults, intertextual relations, irony.

У сучасному світі дитяча література переживає важкі часи, адже все менша кількість дітей виявляє бажання читати, надаючи перевагу телебаченню та комп'ютерам. Навіть якщо дитина позитивно ставиться до читання, то і її, і її батькам важко зорієнтуватися у тій великій кількості нових книжок, які з'являються кожного дня, та зробити правильний вибір. Це дуже добре розуміють ті, для кого публікація дитячих книжок – вигідна індустрія. У такому випадку актуальності набуває ще одна проблема: діти стають об'єктом маркетингових ігор. Малеча перетворюється на покупця, якому вкрай необхідно «продати» певний продукт – книжку, і якість цього продукту, на жаль, не є головним критерієм.

Сьогодні один із найпростіших способів «продати» книжку – пов'язати її або з кінопродуктом (зняти фільм чи мультфільм, базований на цій книжці (найкращий приклад – пригоди Гаррі Поттера), або навпаки – написати книжку, взявши за основу популярний фільм («Зоряні війни»), або з комп'ютерним продуктом (як у

випадку з Mortal Combat). Серія книжок «Школа монстрів», написана американською письменницею канадського походження Ліззі Харрісон, є частиною надзвичайно амбіційного проекту компанії Маттел зі створення нового «обличчя» для власних товарів, на протиположність продукції Дісней. Ця серія з'являється одночасно з появою серії ляльок «Школа монстрів» (ляльки були випущені фірмою Mattel у червні 2010 року, а перша книга цієї серії вийшла друком у вересні того ж року). Головною задачею книги була популяризація не лише ляльок, а й телевізійного шоу, мультсеріалу та нового бренду одягу й аксесуарів. Основою цього проекту стало поєднання успіху так званих «шкільних» історій з історіями діснеївських принцес [2, с. 6]. Незвичним є те, що одразу ж планувалося «охопити» якомога більшу аудиторію – від малечі до дорослих. Героями проекту «Школа монстрів» стали діти та онуки відомих монстрів, які навчаються у старшій школі (тобто, їм 15-16 років).

Серія книжок «Школа монстрів» Ліззі Харрісон включає 4 частини: «Школа Монстрів» (*Monster High*, 2010), «Сусідка-вампір» (*The Ghoul Next Door*, 2011), «Якщо є вовк, завжди знайдеться вихід» (*Where There's a Wolf, There's a Way*, 2011) та «Я повернувся мертвим, ніж будь-коли» (*Back and Deader Than Ever*, 2012).

Цікавою є наративна структура цієї серії: окремі частини пов'язані поміж собою однією сюжетною лінією, яка розгортається через усі чотири книжки. В першій книзі ми зустрічаємо двох головних героїнь: це звичайна дівчинка Мелоді Карвер і незвичайна дівчинка-монстр Френкі Штейн. Оповідь в усіх книжках ведеться від третьої особи, однак, залежно від книги, відбувається зміщення фокалізації. У першій книзі ми маємо дві центральні фігури: розділи, в яких головною є Френкі Штейн, перемежаються з розділами, де події передаються через сприйняття звичайної дівчинки Мелоді Карвер. У другій книзі оповідь зорієнтована на точку зору Клео де Найл, у третій – Клодін Вулф, і в четвертій – Дракулаури. Жодна з цих книжок не має 13 розділу. Їх було видано окремо, за висловом видавництва – «з особливої нагоди» (on special occasion) [2, с. 6]. Перший з них «Розділ 13: Млява оповідачка» (*Chapter 13: Slow and Tell*) виходить друком у 2011 році, другий – «Розділ 13: Спіймай мене, якщо зможеш» (*Chapter 13: Snatch Me If You Can*) – у серпні 2012, та останній, третій – «Розділ 13: Зайняти Молл Стріт» (*Chapter 13: Occupy Mall Street*) у квітні 2012. Події в усіх трьох тринадцятих розділах подаються з позиції Гулії Йелпе.

Вибір головної героїні-людини «Школи монстрів» Мелоді Карвер є типовим для так званих «шкільних (підліткових) романів», надзвичайно популярних серед підлітків усього світу. Ця дівчинка – гидке каченя у власній родині. Вона не просто не гарненька, вона майже потворна. Єдине, що вирізняє її з-поміж інших – її голос, «чистий та ангельський, який просто неможливо забути» [1, с. 20] і талант до співу – на що з самого початку й натякає її власне ім'я Мелоді, тобто «мелодія». Однак, коли дівчинці виповнюється 8 років, вона захворює на астму, яка ставить хрест на її кар'єрі співачки. До всіх ці проблем додається негативне ставлення до дівчинки у школі – однолітки знущуються з її непривабливої зовнішності, особливо з величезного носа, та називають її Smelody. Вихід, запропонований батьками, є надзвичайно оригінальним (ідеться про 15-річну дівчинку!) – вони умовляють її зробити пластичну операцію, – це легко, адже батько Мелоді відомий пластичний хірург. Попри те, як головний аргумент батьки використовують не ідею привабливої зовнішності, як можна було б очікувати, а можливість через зміну форми носу вплинути на астму, що допоможе дівчинці повернутися до співу. Однак розумниця Мелоді усвідомлює, що насправді причиною цього хірургічного втручання є те, що надзвичайно вродливі батьки та сестра соромляться її потворного обличчя. Бажання зробити рідним приємне штовхає дівчину під скальпель батька. Змінена зовнішність приносить спокій родині, але не Мелоді, яка так і не повернула собі здатність співати. Через декілька місяців після операції у Мелоді трапляється

сильний напад астми, який вкладає її на лікарняне ліжко. Ця подія змушує батьків діяти рішуче – вони вирішують переїхати з Каліфорнії до штату Орегон, сподіваючись, що зміна клімату та оточення допоможе дівчинці знайти себе. Попри те, що Мелоді стала гарненькою зовні, у своєму внутрішньому світі вона залишилася потворною і не розуміє, чому зараз подобається людям, а раніше ні, хоча її сутність не змінилась. Дівча приходить до висновку, що справжня Мелоді нікому не потрібна, потрібна лише приваблива картинка. Цей сумний висновок стає причиною того, що дівчина замикається в собі.

Таким чином, головній героїні роману притаманні основні риси, типові для «підліткового роману» та «саг про вампірів»: вона аутсайдер серед своїх однолітків, відсутній контакт між нею та рідними (в даному випадку батьками й старшою сестрою) і вона новенька у школі.

Паралельно з історією Мелоді читач знайомиться з історією ще однієї дівчинки – Френкі Штейн. Ця героїня є більш оригінальною, хоча має багато спільного з Мелоді. Френкі теж можна назвати «abnormal» (ненормальна), вона також вийшла із-під скальпеля батька й також новенька у школі.

Батька Френкі, фанатичного вченого, звать майже так, як і творця Френкенштейна з відомого роману, – Віктор Штейн, і виглядає він неначе Френкенштейн. Згодом виявляється, що Френкенштейн був його батьком, дідусем Френкі. Згідно з сюжетом, дівчинка була створена лише 15 днів тому, однак батько вклав у її голову всі знання, які, як він вважає, необхідні для 15-річної дівчини. Цікаво, як саме Френкі вдосконалює ці знання: вона пізнає новий для неї світ, слухаючи альбом Леді Гага «Слава» та читаючи останній випуск журналу «17». Хоча їй лише декілька днів, вона майстерно робить манікюр та педикюр, із задоволенням нюхає аркуш із новим ароматом «Шанель» з журналу, користується шампунем Пантін, замовляє речі з допомогою онлайн-каталогів, вміло використовує батьківську кредитну картку та знає, що таке мода, хоча ще не розуміє, чому на шії у моделей з журналу немає гвинтів «для підзарядки», а їхня шкіра рожева, тоді як шкіра Френкі має «м'ятно-зелений» колір.

Популярні журнали для підлітків, які з захопленням читає Френкі Штейн, закликають бути собою – зеленою, з гвинтами у шії у випадку з Френкі, але батьки наполягають на тому, що потрібно носити спеціальний грим та маскуватися, щоб виглядати «нормальною». До того ж вони пропонують їй одягнути речі, які зовсім не відповідають її уявленням про моду, хоча гарно прикривають клеми на руках і ногах. Дівчинка перед дилемою, та робить вибір у бік журнальних варіантів – адже автори статей, з її точки зору, краще орієнтуються в сучасному житті, ніж батьки. Однак, коли вона приходить до школи, то дуже лякає інших школярів своїм зовнішнім виглядом. Їй доводиться тікати, адже налякані дівчата викликають поліцію. Френкі рятує її батьки. Виявляється, що вони передбачили підліткове бажання дівчинки «бути собою» і відвели її в іншу школу у вихідний день. Урок виявився дієвим: Френкі без подальшого сперечання одягається так, як наказують батьки, ретельно

маскуючи свою «справжню» зовнішність. Хоча, як показують подальші події, лише тимчасово.

Таким чином, за допомогою паралельних наративних ліній головних персонажів, від самого початку вводиться центральна тема «Школи Монстрів», до речі, знов-таки надзвичайно типова для «підліткової» літератури, – це тема «інакшості», «білої ворони». Проблема Мелоді – це очевидне посилення на проблеми, які має підліток із фізичними вадами, а проблема Френкі – це інша расова приналежність. Ці дві теми чітко вказують на те, що «цільовою» аудиторією книжок є, перш за все, американські підлітки.

Ще одна важлива для романів цієї серії тема – взаємини між дітьми та батьками. Так, на прикладі родин монстрів авторка моделює всі типи родини, характерні для американського суспільства, та надає читачу можливість подивитися на широкий спектр проблем, із якими зустрічаються батьки та діти різних соціальних прошарків.

Родина головної героїні Френкі Штейн належить до «університетської еліти» – її батьки викладають в Університеті, і для них дуже важливо вчасно отримати необхідні гранти. Дуже показовим є епізод, коли до них додому приходить декан іншого університету, який розглядає можливість надання гранту батьку Френкі.

Інша «монстряшка» – Клео де Найл – представниця заможної родини, у її домі працюють декілька служниць, а батько Рамзес займається коштовним камінням. Родина Дракулаури – стара американська «аристократія», в якій було багато грошей, а зараз бабуся та дідусь вимушені здавати свій будинок в оренду, щоб звести кінці з кінцями. Родина Клодін Вулф – типова багатодітна сім'я з усіма наслідками, а Джексона Джекіла / Д. Дж. Хайда виховує мати-одиначка.

Хоча книжкам цієї серії властива певна оригінальність, вони залишаються типовим зразком масової літератури для дітей. Тому в цих романах надзвичайно велика кількість тривіальних сюжетних ходів та стереотипних образів і кліше, як наприклад, опис першого дня у школі та суперечок із місцевими «зірками», які спочатку не сприймають новеньких, а згодом стають друзями. Типовим є введення «хибного» друга, який виявляється підступним ворогом. Немає нічого оригінального й у любовній лінії, коли Мелоді закохується в приємного «очкарика» Джексона Джекілла, а Френкі у хлопця, який захоплюється фільмами про Френкенштейна. Френкі здається, що цей юнак зможе сприйняти її такою, як вона є, однак викриття того, ким є насправді Френкі, коштує її коханому здорового глузду – він опиняється в лікарні з важким нервовим зривом. У випадку з Мелоді відкриття того, що вона має справу з онуком того самого Доктора Джекілла / Містера Хайда, надає їй певності у власних силах, адже вона переконується, що любить він саме її, а не її привабливу зовнішність. Вона залишається зі своїм коханим та намагається боротися за його життя і свободу. Оригінальним ходом у цій ситуації стає те, що Д. Дж. Хайд, на якого час від часу перекидається Джейсон, закохується у Френкі.

Окрім типових сюжетних ліній, у серії присутні ще кілька яскравих підтверджень того, що це продукт, орієнтований на виховання «масового» споживача. Насамперед ідеться про насиченість тексту алюзіями на поп-культуру (порівняння з поп-зірками – батько Френкі порівнюється то з Арнольдом Шварценегером, то з Джастіном Бібером), журнали для підлітків, журнали мод тощо. Ще одна характерна риса – значна увага до детального опису одягу, аксесуарів, машин та інших різноманітних предметів побуту, якими користуються персонажі книг, із чітким зазначенням бренду. Домінує Адідас, Гуччі, Гап, Шанель, N&M, Cavin Klein, Speedo та інші. Це призводить до ситуації, коли інколи важко зрозуміти, про що йдеться в певному епізоді через його переобтяження описами модних аксесуарів.

Дівчата у творі переважним чином розмовляють а) про моду, б) про хлопців. Інших тем для розмов як таких немає. Розваги героїв серії теж не є чимось оригінальним – вони не йдуть далі поїздок у СПА-салон, походу до місцевого торговельного центру та участі в улюбленому всіма авторами підліткової літератури шкільному тематичному балі.

Однак попри цю настирливу настанову на «масовість», «Школа монстрів» має декілька оригінальних особливостей, які виділяють цю серію з-поміж інших текстів такого типу (наприклад, порівняно з сагою «Сутінки») та надають їй оригінальності.

По-перше, це цікава гра з іменами героїв. Імена можна умовно поділити на окремі групи. Це група подруг-монстрів, до якої входить Френкі Штейн (онука Френкенштейна), Дракулаура (онука Дракули), Клодін Вулф (дочка людини-вовка), Клео де Ніл (дочка Мумії-Рамзеса), Лагуна-Блу (дочка монстра Блакитної лагуни), Біллі (син Людини-невидимки) та інші. Кожне з цих імен пов'язане інтертекстуальними зв'язками з великою кількістю певних відомих культурних образів та літературних текстів, на що є натяки в тексті. Мелоді живе у домі, який її батьки, як виявляється згодом, винайняли в бабусі та дідуся Дракулаури, тобто в самого Дракули. Пані Медді Горгона, матуся Дюза Горгона, в якого закохана Клео де Найл, із чоловіком та синами полюбляє проводити літо в Греції, а дід Джексона Джекілла повний лондонських речей часів королеви Вікторії. Образ матері Френкі, Вівекки Штайн, – це очевидна алюзія на популярний у 30-40 роках фільм «Наречена Франкенштейна» (1935). Головну роль у цьому фільмі грає відомий актор Боріс Карлофф. А у книзі батько пояснює Френкі, що хоча більшість монстрів грала у фільмах самих себе, її дідусь, славнозвісний Френкенштейн, був поганим актором та плував репліки, тому його замінив цей актор.

Друга цікава група – імена героїв-людей. Раніше вже йшлося про ім'я головної героїні Мелоді, яке є натяком на її «співучість». Досить показовими є також імена батьків головної героїні. Батько Мелоді пластичний хірург на ім'я Бью (Beau – Красень). Авторка підкреслює надзвичайно привабливу зовнішність цього чоловіка. Попри свій вже немолодий вік – 46 років, він виглядає неначе реклама власного бізнесу, викликаючи в клієнтів бажання зробити операцію.

Ім'я матусі Мелоді є не менш промовистим. Її звать Глорія, що в перекладі значить «Слава». Повністю відповідає цьому імені і сфера її професійної діяльності – матінка головної героїні професійно займається закупками для зірок (personal shopper to the stars).

«Промовисте» ім'я авторка використовує і для старшої сестри Мелоді: цю сімнадцятирічну дівчину звать Кенденс (Candance). З одного боку, це ім'я співзвучне зі словом «candescent», яке має значення «яскравий», «сяючий», з іншого боку, всі звать дівчину скорочено – Кенді (Candy), тобто «Цукерочка». Такою надмірно солодкою, немов цукерочка, і є її зовнішність, навіть волосся має колір «масла, яке покропили розпавленою ірискою» [1, с. 19]. Водночас, авторка відверто натякає на не зовсім «солодку» натуру цієї юної леді, коли порівнює її з «альфа хижаком» [1, с. 19], який успадкував тільки найкраще від батьків.

Друга характерна риса серії, яка заслуговує на увагу, це тотальна іронія, якою просякнутий увесь текст. Вона відчутна в багатьох аспектах. Від самого початку впадають в очі іронічні описи героїв. Так, говорячи про зовнішність батьків та старшої сестри Мелоді, авторка використовує набір типових кліше, які перемежує з коментарями, завдяки чому кліше перетворюються на засіб іронії. Батько героїні має типову італійську зовнішність, хоча виріс у Південній Каліфорнії і не має жодного стосунку до Італії. Однак «правильна кількість гелю для волосся», який він вмilo використовує, і засмага, яку він «отримав у солярії» робить дива й приваблює до нього клієнтів [1, с. 20].

Показовою є й зовнішність матусі. До опису її гарного рудого кучерявого волосся, голубих, як вода, очей та пухлих губ («в яких НЕМАЄ колагену» [1, с. 20]) додається, що ця жіночка вже зійшла зі звичайної таблиці еволюції людства та поставила «свою ніжку з гарним педикюром на наступну сходинку, де вже немає гравітації, і старіння зупинилося на 34 роках» [1, с. 20].

Опис ідеальної Кенді закінчується іронічним зауваженням про те, що її подружки та їх матері постійно фотографують частини її обличчя (ніс, щелепи, губи) і несуть фото до батька Кенді в надії на те, що «його руки спроможні сотворити те саме чудо, на яке спромоглося колись його ДНК» [1, с. 19].

Інші герої та їхні звички теж описані з великою долею іронії. Так, наприклад, Френкі Штейн завдяки кольору шкіри порівнюється зі Шреком. Онука Дракули – Дракулаура – має проблеми з нанесенням макіяжу, бо ж не бачить свого відображення у дзеркалі, і тому в неї завжди розмазана туш, а інші люди сприймають це за «готський» макіяж.

Об'єктами іронії стають і певні реалії американського життя. Так, дівчинка-вовчулака скаржиться на те, що представники РЕТА, які активно борються з тими, хто носить натуральне хутро, регулярно спотворюють її власне. Поховальні бинти Клео, молодшої дочки Мумії, подружки використовують замість серветок, щоб витерти слюзи, – як тут не згадати загальну любов американців до одноразових серветок.

Критичне ставлення до необізнаності американців навіть із географією власної країни знайшла своє відображення в ситуації, коли пояснюється, чому місто Сейлем, штат Орегон, став місцем, де проживають монстри. Монстри планували оселитися в добре відомому своїми відьмами Сейлемі, штат Массачусетс. Однак інформацію про місце зустрічі передавали зомбі, а вони переплутали ці два Сейлеми, тому монстри потрапили в Орегон.

Суцільна іронія пронизує епізод книги, коли чиста юна Френкі вчиться обманювати своїх батьків за допомогою друкованого підручника: «Гра для молодих акторів: повний посібник для підлітків», авторами якого є Мері Беллі та Діна Лінней.

Френкі Штейн фантазує про той час, коли у продажу з'являться ляльки, схожі на неї, а М&М буде випускати тільки зелені цукерки. Її перша фантазія вже реальність – маємо ляльку Френкі Штейн, улюбленицю дівчаток.

Остання риса, яка робить текст «Школи монстрів» більш привабливим для читачів, – гра з мовою. Адже текст насичений каламбурами та оригінальними метафорами. Яскравим прикладом стає ситуація з Френкі Штейн. Дівчина має погану звичку – коли вона знервована, то починає смикати за нитку, якою приторочена її голова. І через це іноді вона втрачає голову (lost her head), що є нормальним для знервованої людини, однак у випадку з Френкі вона це робить у прямому сенсі – її голова котиться підлогою, і це призводить до багатьох неприємностей. Тобто, авторка обігрує пряме та переносне значення сталого виразу.

Хоча від самого початку було оголошено, що серія складатиметься з 6 романів, у 2012 році її офіційно закрили. Власники компанії Маттел не коментували це рішення, але після аналізу творів стає зрозумілим, що головною проблемою проекту є помилковий вибір потенційного «споживача». Планувалося, що романи серії «Школа монстрів» стануть популярними серед підлітків, адже серія позиціонувалась як «література для підлітків» (young adults books). Однак важко уявити дівчину-підлітка, яка буде бавитися в ляльки чи дивитися мультики про «монстряшек» та носити одяг і аксесуари з їх зображенням. Таким чином, відбулося зміщення вікової аудиторії «Школи монстрів». Більшість читачів приходило до книг як до «побічного продукту», після того як передивилися всі серії мультфільмів і нагналися з ляльками у віці 10-11 років. Адже для цієї вікової категорії романи серії виявилися занадто складними. Велика кількість алюзій та інтертекстуальних зв'язків, гра з наративом і мовою, іронія та пародійні елементи, якими наповнені тексти, виявилися незрозумілими та важкими для дівчаток цього віку, що одразу ж позначилося на обсягах продажу. Непрямим підтвердженням цього є поява нової серії книжок «Школа монстрів», перша книга якої вийшла друком у вересні 2012 року. На сьогодні вже надруковано 4 книжки в цій серії й, на відміну від попередньої, вона зорієнтована на зовсім іншу читачку аудиторію: дівчаток від 8 до 13 років, і її текст вже повністю позбавлений тих оригінальних рис, які має «Школа монстрів» у варіанті Ліззі Харрісон.

ЛІТЕРАТУРА

1. Harrison Lizi Monster High Hatchette / Lizi Harrison. – New York : Book Group, 2010. – 435 p.
2. Kiplin Tim Mattel's New Playbook: Toy first, Franchise Next / T. Kiplin // The Wall Street Journal. – 2010. – June, 3. – P. 6.

© Колесник Г. Л., 2014

Дата надходження статті до редколегії 01.08.2014 р.